

Сімаковська А.С.

УДК 821.111-3.09

**СХІД КРІЗЬ ПРИЗМУ ВІКТОРІАНСЬКОГО СВІТОСПРИЙНЯТТЯ
(НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАнь Р. КІПЛІНГА)**

Наприкінці XIX ст. в Англії – як і в інших країнах капіталізму – почала формуватися література відкритої імперіалістичної реакції, що проповідувала ідеї расової нерівності, колоніальної експансії, аморалізм і право сильного. Багаточисленні військові, колоніальні, пригудницькі романи, пронизані реакційними ідеями, мали неабиякий попит на книжкових прилавках, але попри все не відрізнялися серйозним літературним досягненням.

Серед реакційних письменників епохи імперіалізму Ред'ярд Кіплінг займає особливе місце. За допомогою створеного образу англо-індійського суспільства Кіплінг зміг зазирнути у майбутнє і передбачити необхідність діалогу двох світових цивілізацій.

За останні десятиліття значно зріс інтерес до сфери взаємовідносин між сходом і заходом, тому проблемою дослідження творчості Кіплінга займаються все більше літературознавців. Образ Індії та індійського суспільства у творчості письменника досліджували відомі представники постколоніальної критики С. Сулері та Е. Саїд, серед вітчизняних вчених О. Диндаренко, А. Головня, В. Ганін. Але переважно ці дослідження здійснювалися на основі поетичних та великих прозових творів письменника. Новизна нашого погляду на творчість Кіплінга полягає у спробі здійснити аналіз образу Індії на матеріалі малої прози письменника.

Метою статті є аналіз східної символіки в оповіданнях та її вплив на формування світосприйняття автора.

Сім років, виданих Кіплінгом журналістиці, розвинули у ньому природну спостережливість, вміння спілкуватися, уважно слухати мову дитинства, якою він зрештою заговорив. Індія – «країна див» – відкрила йому багато своїх таємниць, що приховувала від більшості сагибів, як тубільці називали білих панів. З повсякденних вражень, з суєти життя народжувалися не лише репортажі, нариси, подорожні нотатки, а й вірші та перші оповідання.

Найбільше значення у новелістичній спадщині письменника посідають оповідання про Індію. Саме тут повністю розкрилися сильні сторони художнього хисту письменника, побут аборигенів відтворено конкретно та яскраво: «И вновь открытая Киплингом Индия – огромная, многоликая и многоукладная страна, где соприкасались две великие культуры, «Запад и Восток», и где поэтому можно было с лёгкостью добыть материал для алчного журналистского взора и слуха, – предоставила его художественному мышлению достаточно новых, ещё не освоенных традицией сюжетов, образов, мотивов, знаков, чтобы репортажность стала литературным приёмом» [1, 10].

З точки зору літературної еволюції появу перших оповідань Кіплінга про індійське життя з установкою на невідомий для читача екзотичний матеріал (чужа природа, дивні традиції та обряди, східний побут, життя колоніальних чиновників і солдат) слід вважати історично неминучою.

Введення екзотичного матеріалу у обмеженому просторі оповідання вимагало від Кіплінга особливої уваги до проблеми авторського слова. Ось тут і знадобилась журналістська техніка, інтонація очевидця, який розповідає лише факти. У своїх «Простих оповіданнях з гір» (перша прозаїчна збірка письменника, що вийшла друком у 1888 році) Кіплінг, як правило, веде оповідь від першої особи, але звернення до читача «я» належить не учаснику подій, а безіменному репортеру, який з протокольною докладністю передає побачене і почуте. Таким чином, ми можемо відчути себе у справжньому індійському суспільстві, без жодних прикрас та авторських домальовок, ми віримо оповідачу як очевидцю.

У деяких оповіданнях Кіплінг відверто полемізує з умовним, романтичним уявленням про Схід. Оповідання «Місто Страшної ночі» – це замальовка, розфарбована живою художньою імпровізацією письменника. Ця розповідь, здатна викликати у читача «ефект присутності», настільки у ній достовірна будь-яка деталь. «Кожен рядок є результатом великих професійних зусиль, де усе передбачено, заздалегідь знайдено і визначено. Створюється відчуття, що усе дійсно «саме так», точно і достовірно» [5, 58]. У ньому з приголомшливою силою показаний типовий нічний побут одного з індійських міст. Жінки, чоловіки, діти, поліцейський, муєдзини, життя, смерть, хвилинка свіжості повітря і суцільна триклята задуха; земляні дахи, низка сонних верблюдів: «Эта бесконечная вереница голых тел, лежащих, словно мертвецы, и спящих тяжёлым сном, представляет непривлекательное зрелище. Здесь можно встретить только мужчин. А где же женщины? Они свят под кровлей своих грязных хижин, если только в состоянии спать в такой духоте. Там же, возле матерей, примостились и дети» [2, 121].

Саме так і описує Кіплінг нічне індійське місто, в якому місцями стирається грань між дійсністю і кошмаром.

Різкими та понурими штрихами передає Кіплінг побут корінного населення Індії. Він показує забутість і бідність індійців, їх марновірність. Оповідання «В будинку Садху» було вперше надруковане у збірці «Прості оповідання з гір» у 1888 році.

У творі діє група персонажів: старий Садху, представниця «прадавньої професії» Азізун і Джану, «постачальник сумнівного зілля» Бхагван Дасс. Автор забезпечив розповідь побутовими, професійними деталями. Його персонажі детально описані, їх можна розглядати як групу портретів індійців. Розповідь ведеться від імені репортера, який прагне показати читачам, що таке джаду – чаклунство.

Оповідач точно і ясно, наочно і переконливо описує індійську магію – заклинання, описує з природи, зберігаючи колорит обряду: «Посреди комнаты, на голом земляном полу, стоял глубокий медный таз со слабым голубым пламенем, мерцавшим, как блуждающий огонек. Человек на полу прополз, извиваясь, три

раза вокруг таза; как он это сделал, я не знаю. Я видел, как мускулы напрягались у него на спине и как опять опали, но другого движения я не мог заметить. Голова казалась единственной живой частью его тела, кроме медленно напрягавшихся и расслаблявшихся мускулов <...>. Голову его обвивал венчик из белого жасмина толщиной в мою руку» [3, 136]. Голова, обвита жасмином, символізує чистоту намірів та мудрість людини, що є досить важливим для опису мага. Але увесь цей символізм шарлатан видумує собі сам, щоб увійти в довіру до жителів цього будинку. Мерехтливий вогонь показує нам, наскільки чесним і ясным може бути це чаклунство. Світло від нього не надає впевненості у тому, що відбувається, а навпаки, прикриває обман.

Цей «натуральний» нарис репортера, головним завданням якого є достовірна передача аксесуарів старовинного магічного обряду, переростає в жанрову сценку, що показує, як жадібність «мага» призводить до обману старого Садху, що став жертвою хитрого шарлатана. Але сам «маг» такий віртуозний, його джаду такий професійний, що викликає захоплення репортера. Це ні що інше, як жадібність і обман.

У своїх оповіданнях Кіплінг не лише намагається представити перевагу білої людини над чорною, а й конструює своєрідну імперіалістичну утопію, в якій колоніальні народи з доброї волі визнають владу Заходу над Сходом. Кіплінг всерйоз задумується над шляхами здійснення цієї утопії. Він ретельно аналізує поведінку своїх співвітчизників по відношенню до жителів колоній, строго наказує їх за промахи і невдачі.

Оповідання «Відчужений» вперше було опубліковане у збірці «Прості оповідання з гір» у 1888 році. Автор розповідає нам про хлопця, британця, який виховувався за «оранжерейною системою», тобто за нього завжди все робили дорослі і він не міг сам приймати рішень. Але, після того як він пожив деякий час в Індії, познайомився з традиціями і побутом тубільців, у нього повністю змінилось світобачення: «Но Индия, прежде всего, такая страна, где не следует относиться чересчур серьезно к вещам, за исключением полуденного солнца <...>. Новая жизнь на свободе в Индии нравилась ему. Привлекательными кажутся сначала, с точки зрения субалтерна, все эти гарцевания верхом, офицерские собрания, танцевальные вечера и т. п. Он попробовал всего этого, как щенок пробует мыло. Только опыт пришлось проводить поздно, когда все зубы уже выросли. У него не было чувства меры – совсем как у щенка – и он не понимал, почему к нему не относились с таким же почтением, какое он встречал под отеческим кровом. Это его обижало [2, 25]. Таким чином, вплив індійського суспільства на британця став досить вагомим, і молодий хлопець, не витримавши такого удару по його ще дитячій психіці, покінчив життя самогубством.

Як бачимо, Кіплінг не описує схід яскраво, романтично, піднесено, як читач того очікує. Він розкриває очі на все буденне, що відбувається в Індії «країні див». Цим самим письменник пояснює, що це є неможливим поєднати дві зовсім різні за своєю суттю цивілізації:

«Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох,
Допоки Землю і Небеса на Суд не покличе Бог» [4, 71].

Проте, можна вважати, що Кіплінгу належать перші спроби зближення і можливості діалогу британської та індійської цивілізацій навіть у настільки несприятливих умовах розвитку сучасного йому англо-індійського суспільства.

Джерела та література:

1. Долинин А. А. Редьярд Киплинг / А. А. Долинин // Рассказы. Стихотворения / Р. Киплинг. – Л. : Худож. лит., 1989. – С. 5-16.
2. Киплинг Р. Рассказы. Стихотворения / Р. Киплинг. – Л. : Худож. лит., 1989. – 368 с.
3. Киплинг Р. Собр. соч. : в 6 т. / Р. Киплинг. – М. : ТЕРРА, 1996. – Т. 5. – 464 с.
4. Рокаш О. М. Ред'ярд Кіплінг – співець мужності і сили людського духу : навч.-метод. посіб. / О. М. Рокаш. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2004. – 180 с.
5. Скляр Ф. М. Р. Киплинг-новеллист: от репортажа к рассказу / Ф. М. Скляр // Вопросы зарубежной литературы : сб. науч. трудов. – Томск : Томский ун-т, 1979. – № 603. – С. 53-63.